

UDK: 322 (497.6)
Pregledni rad
Primljeno: siječanj 2013.

Pero SUDAR
Nadbiskupski ordinarijat Vrhbosanski
Kaptol 7, BiH – 71000 Sarajevo
promicatelj@gnet.ba

ODNOS DRŽAVE I CRKAVA – VJERSKIH ZAJEDNICA U DANAŠNJEM BH-DRUŠTVU

Sažetak

U ovome se radu nastoji odnos države prema Crkvama i vjerskim zajednicama u bosansko-hercegovačkome društvenom kontekstu osvijetliti s tri temeljna motrišta. Ponajprije se pojašnjava bit razlikovanja nadležnosti Crkava i vjerskih zajednica na jednoj i države na drugoj strani i njihova suradnja u korist općega dobra. Preduvjet plodne suradnje je sloboda Crkava i vjerskih zajednica te zdrava laičnost države. Stoga se, umjesto odvojenosti i indiferentnosti, kao bolje rješenje, zagovara razlikovanje i suradnja između Crkava i vjerskih zajednica na jednoj i države na drugoj strani.

Laičnost države vidi se kao jedino prikladan i održiv okvir prihvatljivoga odnosa države i Crkava i vjerskih zajednica u bosansko-hercegovačkom aktualnom društvenom kontekstu jer je taj kontekst duboko obilježen viševjerskom nazočnošću. Iako oskudan, bosansko-hercegovački zakonski okvir, načelno, nudi dostatan prostor, ne samo demokratskom odnosu nego i međusobnom uvažavanju i plodnoj suradnji između države i Crkava i vjerskih zajednica. Međutim, to je, za sada, samo slovo na papiru, a odnos države prema Crkvama i vjerskim zajednicama odvija se prema, zakonu posve suprotnim, volontarističkim nahođenjima partijskih dužnosnika i administrativnih službenika.

Potpisivanje međudržavnoga Ugovora između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine moglo je i trebao biti prilika da se bosansko-hercegovačko zakonodavstvo u važnoj materiji odnosa države prema Crkvama i vjerskim zajednicama dodatno osnaži i demokratizira. Naime, ono što se tim Ugovorom jamči Katoličkoj Crkvi trebalo je, načelom nediskriminacije, važiti i za druge Crkve i vjerske zajednice. Međutim, osnivanjem Međureligijskoga vijeća proces je otišao obratnim putem bez izlaza.

Ključne riječi: *Crkve, vjerske zajednice, država, odnos, katolička perspektiva, razlikovanje, suradnja, zdrava laičnost, selektivnost, ideološka netrpeljivost, ugovorni odnos, nacionalizam, sekularnost države, opće dobro.*

Uvod

Koliko god držim da je izbor ove okvirne teme o odnosu Crkve i države vrlo važan i aktualan, toliko sam sumnjičav u mogućnost, iole ozbiljne, obrade i u daleko opsežnijem i temeljitijem pristupu meni povjerene teme. Fakultetsko Povjerenstvo za znanstvene skupove me, u svom dopisu od 5. ožujka 2013., zamolilo da bih sudjelovao na Kolokviju sa znanstvenim predavanjem na temu: „Odnos države i Crkava (vjerskih zajednica) u današnjem BH-društvu – katolička perspektiva“. Naime, činjenica da se bosansko-hercegovačko društvo nalazi u tranziciji, koju je jedva moguće definirati, predstavlja vrlo ozbiljnu teškoću nastojanju da se pronikne u narav njegova stvarnog odnosa prema vjeri i religiji. A što je još važnije, definiranje daytonski ustrojene države BiH pa, stoga, i njezina jasna i dosljedna odnosa prema Crkvama i vjerskim zajednicama graniči, gotovo, s nemogućnošću. Dodatna teškoća za studioznu obradu ove teme je nedostatak znanstvenih radova i ozbiljnih analiza s ovoga područja.

Stoga sam, u ovakvim uvjetima, kanio, najprije, kratko podsjetiti na načelne stavove katoličkoga nauka o odnosu države i Crkve a, analogno, i drugih Crkava i vjerskih zajednica. Budući da su tu temu drugi predavači iscrpno obradili a i zbog vremena, tu točku ću samo dotaknuti. U svjetlu tih stavova pokušat ću ukazati, samo u naznakama, na sadašnje stvarno stanje odnosa države prema Crkvama i vjerskim zajednicama u BiH te pokušaj Katoličke Crkve da te odnose regulira dajući svoj doprinos rješavanju toga važnog pitanja.

1. Odvojenost ili razlikovanje i suradnja

Katolička Crkva je u svojoj dvije tisućljetnoj povijesti iskusila, gotovo, sve moguće oblike odnosa Crkve i države. Snagom povijesnog pamćenja ona zna dobro što znači biti progonjen, u moralnome ali i posve doslovnome, fizičkom značenju te riječi. Iskustvo progona prošla je od Jeruzalema pa dalje, preko Rimskoga Carstva, silaska u katakombe i svih apsolutističkih režima u dva tisućljeća njezine povijesti. Nije u toj povijesti, ni puno stoljeće nakon prestanka prvih progona nad njom, izostalo iskustvo da se u njezino ime ili, čak, s njezinim blagoslovom progonilo druge.¹ Zna Crkva, međutim, i što

---

¹ „Teodosio, divenuto imperatore, portò a compimento la repressione ufficiale del paganesimo ... Troviamo monaci e vescovi tra i fautori dell'uso della forza e anche le 'masse'". Joseph LORTZ, *Storia della chiesa in prospettiva della storia della idee*, I. (Roma: Paoline, 1980.), 162.

znači imati slobodu djelovanja, ali i biti povlašten sve do uloge državne religije,² pa i do svojevrsnog poistovjećivanja sa samom državom.³ Stoga je, ljudski gledano, razumljiv bio njezin otpor odvajanju Crkve od države koje je uslijedilo kao posljedica laičnosti i moderne utemeljenih na prosvjetiteljstvu koje je odbacivalo sve što nije znanstveni razum.

Danas Katolička Crkva prihvaća i podržava načelo zdrave odvojenosti Crkve i države,⁴ ili još bolje razlikovanja ovih sastavnica ljudskoga društva. Do toga uvjerenja i prihvaćanja nije, nipošto, došla bezbolno. Naprotiv, prvi zakon kojim se, posve službeno, Crkva odvaja od države, donesen je u vihoru Francuske revolucije,⁵ koja je u krvi i teroru postavila graničnik posve drukčijega odnosa između Crkve i države. Ugrubo bi se dalo ustvrditi kako je od Milanskoga edikta do Francuske revolucije u ovome odnosu odlučujuću riječ imala Crkva. Jasno, bilo je u tome dugom razdoblju i borbi⁶ i preokreta na štetu Crkve,⁷ ali ona je svojom nazočnošću i načinom djelovanja ne samo prožimala društvo nego, značajem i ulogom papa, umnogome odlučivala o načinu odnosa prema državama i između država.

S Francuskom revolucijom počinje obrat kojim država ne samo da jednostrano odlučuje o odnosu prema Crkvi nego ju *Civilnim ustrojem klera* od 12. srpnja 1790. posve podvrgava državi.⁸ S Francuskom revolucijom zakonodavstvo država zapadnoga svijeta,

---

² Milanskim ediktom (313.), čija je obljetnica povod i ovome Kolokviju, kršćanstvo je dobilo slobodu koju su do tada imale druge religije. Međutim, vrlo brzo, za samo 77 godina Solunskim ediktom 380., kršćanstvo će, a po njemu i Katolička Crkva postati, ne samo povlaštenom nego službenom religijom Rimskoga Carstva jer *svi njegovi stanovnici imaju slijediti nicejski oblik kršćanstva*. Konstantin Veliki je Crkvi dao slobodu, ali on je i Crkvu vezao uz carstvo i carstvo uz Crkvu. Hubert JEDIN, *Crkveni sabori* (Zagreb: KS,1980.), 14. Usp.: J. LORTZ, *Storia della chiesa*, 175.

³ Usp.: J. LORTZ, *Storia della chiesa*, 314.

⁴ „Crkva, ... se na temelju svoje zadaće i mjerodavnosti ni na koji način ne miješa s političkom zajednicom ... Politička zajednica i Crkva, svaka na svome osebujnom području, jedna o drugoj neovisne su i autonomne.“ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, br. 76, 2-3 (Zagreb: KS, 2008.).

⁵ Usp.: Luigi MEZZADRI, *La Chiesa e la rivoluzione francese* (Milano: Paoline, 1989.), 186.

⁶ Odnos Crkve i države „si esprimeva in continua lotta per la supremazia e in continui sconfinamenti di un potere nel campo dell'altro...“ J. LORTZ, *Storia della chiesa*, 431.

⁷ „L'investitura è un tipico fenomeno che dimostra quanto il Medioevo si trovasse in pericolo sul piano religioso a causa del connubio fra realtà religiosa e quella temporale, a danno della prima.“ J. LORTZ, *Storia della chiesa*, 427.

⁸ L. MAZZARDI, *La Chiesa e la rivoluzione francese*, 57.

vođeno idejom prosvjetiteljstva, stavlja pojedinca kao polazišnu točku i temelj svojih zakona. Zajednice su samo neka vrst zbroja pojedinaca čija se prava, kada je riječ o slobodi vjere i religije, ne prenose na zajednicu. Ta promjena pristupa uvelike će se odraziti na odnose države i Crkava i vjerskih zajednica zahtijevajući nove oblike koegzistencije. Sekularna ili laička država i njezino nastojanje da vjeru, a s njom i religiju, tretira isključivo kao privatnu stvar pojedinca temeljne su posljedice ovoga promijenjenog odnosa države prema Crkvi. Laičnost, međutim, nije uvijek i od svih ni shvaćana ni tumačena na isti način. Upravo stoga, sve do naših dana traje rasprava o tome što, zapravo, podrazumijeva laičnost ili sekularnost države a što, sukladno tome, odijeljenost države i Crkava i vjerskih zajednica. Danas se uočavaju četiri temeljna shvaćanja, ali i praktična pristupa pojmu laičnosti države u odnosu na Crkve i vjerske zajednice. A to su odnos: suradničke samostalnosti, uvažavajuće neutralnosti, nezainteresiranosti i netrpeljivosti.⁹ Svi su ovi oblici našli svoje mjesto u šarolikom odnosu političkih sistema i društvenih uređenja država Europe. Drži se, da bi jedno od ovih shvaćanja laičnosti ili sekularnosti bilo primjenjivo na odnos prema Crkvama i vjerskim zajednicama u petnaestak država Europe. Dvadesetak država Europe, na ovaj ili onaj način, još privilegira pojedine Crkve ili vjerske zajednice ili im, čak, daje status državne Crkve ili vjerske zajednice.¹⁰ Sve to ukazuje na svu složenost i delikatnost ali i važnost toga odnosa. Ono što čudi jest dojam da prevladavajuće struje u upravnim strukturama Europske Unije promiču laicističko značenje pojma laičnosti što bi, u duhu Francuske revolucije, zahtijevalo „posvemašnju isključivost društvenoga života i onoga religioznog i crkvenog“.¹¹ Na to će ukazati i sam papa Benedikt XVI. tvrdnjom da pojam laičnosti, u „stvari, danas biva pretežno shvaćen kao isključivanje religije iz mnogih područja društva i njezino zatvaranje u savjest pojedinca. Laičnost bi trebala značiti posvemašnju odijeljenost države i Crkve, tako da Crkva ne bi imala nikakva prava zahvaćati u pitanja koja se odnose na život i ponašanje građana... U novije vrijeme postoje pokušaji da se Boga isključi iz svih sfera života

⁹ Usp.: Lluís Martínez SISTACH, *Cristiani nella società del dialogo e della convivenza* (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2013.), 51.

¹⁰ Usp.: „Uzdržavanje katoličkih ustanova u europskim zemljama“, u: *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske* (Zagreb: Glas Koncila, 2001.), 336ss.

¹¹ Dominique MAMBERTI, „Laicità dello stato e dottrina sociale della Chiesa“, na: http://www.notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=707:laicita-dello-stato-e-dottrina-sociale-della-chiesa&catid=462:laicita&Itemid=215 (6. 11. 2013.).

prikazujući ga protivnikom čovjeka.“¹²

Rekoh već da je Katolička Crkva, na Drugom vatikanskom koncilu ali i prije njega, prihvatila i promicala *legitimnu i zdravu laičnost*¹³ države. Ova legitimna i zdrava laičnost potrebno i zdravo razlučuje politiku i religiju, državu i Crkve i vjerske zajednice a da, pri tome, religiji ne niječe javnu vrijednost, a Crkvama i vjerskim zajednicama ne osporava javnu nazočnost i partnersku ulogu u društvu. Ova odvojenost vuče svoje korijenje iz evanđelja i u njemu nalazi svoje utemeljenje.¹⁴ Tako bi suverenost države i „suverenost“ religije, i u duhu nauka Koncila, tvorila dva konstitutivna elementa autentične laičnosti.¹⁵ Na tome tragu Benedikt XVI. podsjeća da „je zadaća svih vjernika, napose onih što vjeruju u Krista, doprinijeti kako bi pojam laičnosti, s jedne strane, priznavao Bogu i njegovome zakonu, Kristu i njegovoj Crkvi mjesto koje im pripada u životu pojedinaca i zajednice i, s druge strane, potvrđivao i poštovao ‘legitimnu autonomiju zemaljskih stvari’, podrazumijevajući pod tim izrazom, kako naglašava Drugi vatikanski koncil, ‘da stvorene stvari i sama društva imaju vlastite zakone i vrijednosti, koje čovjek mora postupno otkrivati, primjenjivati i sređivati.’“ (GS, 36)¹⁶

Iz ovako shvaćene laičnosti ili sekularnosti države proizlazi da pojam i kruta stvarnost njezine odvojenosti od Crkava i vjerskih zajednica ne bi ostavljala mogućnosti ni prostora za temeljnu oznaku njezine autentične laičnosti, to jest štititi i promicati temeljno ljudsko pravo vjerske slobode. Kao što je zdrava laičnost preduvjet zdravoga odnosa države prema Crkvama i vjerskim zajednicama, tako je stroga odvojenost zapreka njezinoj temeljnoj zadaći zaštite ljudskih prava i sloboda. Država ne može izvršiti ovu temeljnu zadaću bez suradnje s Crkvama i vjerskim zajednicama. Stoga se, umjesto stroge odvojenosti,¹⁷ predlaže zdravo razlikovanje između same naravi i

12 „Discorso ai partecipanti al Convegno nazionale promosso da Giuristi Cattolici italiani, 9 dicembre 2006.“ u: *Tracce N. 2*, febbraio 2007.

13 Papa Pio XII., Allocuzione alla colonia delle Marche a Roma, 23 marzo 1958.

14 Usp.: Mt 22,21.

15 Usp.: Giuseppe DALLA TORRE, „Le ‘laicità’ e la ‘laicità’“ na: http://www.argomenti2000.it/argomenti/laicita/docl/giuristi06/DALLA_TORRE.pdf (9. 12. 2006.).

16 „Discorso ai partecipanti al Convegno nazionale promosso dall’unione giuristi cattolici italiani“ (2006.): http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/december/documents/hf_ben_xvi_spe_20061209_giuristi-cattolici_it.html (15. 9. 2013.).

17 Usp.: Francesco ONIDA, „Separatismo“, *Enciclopedia del diritto*, XLI. (Varese: Giuffrè, 1989.), 1343-1349. P. GIOVANETTI, „Ma la religione è un bene pubblico“, *Avvenire*, 12 luglio 2006.

nadležnosti države i Crkva i vjerskih zajednica.¹⁸ Naime, stroga odijeljenost ne bi ostavljala prostora za nužnu suradnju i izvršenje poslanja koja bi trebala biti vlastita i, na svoj način, zajednička državi i Crkvama i vjerskim zajednicama, a sve u korist dobra čovjeka koji je zadnja svrha svakog ovozemaljskog društva. Upravo u tome duhu će papa Ivan XXIII. ustvrditi „da je Crkva nositeljica i navjestiteljica uvijek aktualnog poimanja ljudskoga suživota. Temeljno načelo ovoga shvaćanja je u tome da pojedinac treba biti ishodištem, ciljem i objektom svih uređenja u kojima se društveni život odvija.“¹⁹ Da bi njezino služenje čovjeku bilo što plodonosnije, Katolička Crkva, nakon iskustva koja, kako je naznačeno, nisu uvijek bila ni sretna ni plodonosna, traži i ugovorom utvrđene oblike suradnje s državama, a napose onima u kojima žive i njezini članovi,²⁰ a sve s temeljnim i zadnjim ciljem kroz konkretne oblike djelovanja „pokazati da je Bog ljubav i da želi dobro i sreću svih ljudi“,²¹ a ne i nikada njihov suparnik, kakvim bi ga agnostičko-liberalističke ideologije našega vremena željele prikazati.

2. Kontekst bosansko-hercegovačkog zakonodavstva

Iz samoga Ustava BiH, kao ni iz drugih normativnih akata, nije moguće posve precizno odrediti narav društvenog uređenja naše države jer u Ustavu nema njegove definicije. Istina, u Preambuli Ustava kaže se da je BiH „pluralističko društvo zasnovano na poštivanju ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti“, a u čl. 1, točka 2 da je riječ o „demokratskoj državi“. Upada u oči da se Crkve i vjerske zajednice u Ustavu izrijekom uopće ne spominju.²² Međutim, vjera se spominje u čl. 2, točka 3 g kojim se jamči „pravo mišljenja, savjesti i vjere“, te u istome

18 Usp.: G. DALLA TORRE, „Le ‘laicità’ e la ‘laicità’“, 9.

19 *Brevier des Herzens* (Frankfurt: 1967.), 311.

20 Sveta Stolica ima diplomatske odnose sa 178 država svijeta a s tridesetak ima sklopljene međunarodne ugovore.

21 Benedikt XVI., „Discorso ai partecipanti al Convegno nazionale promosso dall’unione giuristi cattolici italiani“.

22 Zanimljiva je usporedba s onim što o istoj materiji stoji u Ustavu Republike Srpske i Federacije BiH. Ustav RS „Jamči slobodu vjeroispovijesti te da su vjerske zajednice jednake pred zakonom, slobodne u vršenju vjerskih poslova i obreda“ ... ali dodaje „Srpska pravoslavna crkva je crkva srpskoga naroda i drugih naroda pravoslavne vjere“ (čl. 28). Ustav Federacije BiH zabranjuje diskriminaciju zasnovanu *na religiji ili vjerovanju* (II/2 d) te jamči *slobodu religije*. Za razliku od rečenoga, u Ustavu Republike Hrvatske se kaže da su „vjerske zajednice jednake pred zakonom i odvojene od države“ (čl. 41) te u njihovim odgojnim, karitativnim i drugim djelatnostima uživaju „zaštitu i pomoć države“ (čl. 42).

članku, točka 4 jamči „uživanje prava i sloboda bez diskriminacije po osnovu vjere“. Iz ovih, istina šturih, odredbi smjelo bi se zaključiti da je BiH ili, bolje rečeno, trebala biti laička, odnosno svjetovna država. To potkrepljuje i činjenica njezine pluralističke naravi i ustavnoga određenja, ali i neke presude Ustavnoga suda.²³ Ipak, sve nam to ne daje dostane argumente da bismo, na temelju Ustava, mogli, posve sigurno, odrediti tip njezina odnosa prema Crkvama i vjerskim zajednicama. Doduše, ustavna zabrana diskriminacije „po osnovu vjere“ isključivala bi konfesionalni i preferencijalni odnos države prema bilo kojoj Crkvi ili vjerskoj zajednici. Naime, ni konfesionalni ni preferencijalni odnos države prema Crkvama i vjerskim zajednicama ne bi bio spojiv s pluralističkom naravi i viševjerskim sastavom društva i države. Vodeći računa o povijesnome iskustvu odnosa države prema Crkvama i vjerskim zajednicama u BiH, koje se, samo u zadnjih pet stoljeća, kretalo od konfesionalnoga i diskriminirajućeg do represivnoga i isključujućeg, te današnjem pozitivnom odnosu većinskog dijela populacije²⁴ ali i složenosti države, čini se da bi izdiferencirani stimulacijski tip odnosa mogao ponuditi optimalan okvir. Taj model bi jamčio odvojenost, ili bolje, razliku između Crkava i vjerskih zajednica i države, kao sekularne i njezinu tako potrebnu suverenost u odnosu na Crkve i vjerske zajednice, ali i dostatan prostor Crkvama i vjerskim zajednicama za njihovu jednakost i djelovanje u skladu s njihovom naravi i poslanjem. A sve za dobrobit čovjeka i prosperitet društva. Međutim, taj izdiferencirani stimulativni odnos morao bi voditi računa da ne privilegira ni jednu Crkvu i vjersku zajednicu, bilo da se radi o onima koje su nastale davno u povijesti bilo da su novijega datuma.

Gore spomenutu ustavnu prazninu o naravi odnosa države BiH prema Crkvama i vjerskim zajednicama, na svoj način, popunjavaju odredbe *Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju Crkava i vjerskih zajednica u BiH* koji je 28. siječnja 2004. usvojila Parlamentarna skupština. Čl. 1 kaže da se „ovim zakonom ... uređuje jedinstveni pravni

---

23 Usp.: Jens WOELK – Nedim ADEMOVIĆ, „Uopšteno o sekularizmu i odnosima države, crkava i vjerskih zajednica“, Nedim ADEMOVIĆ i dr., *Doktrinarni i praktični aspekti odnosa između države, crkava/vjerskih zajednica i pojedinaca* (Sarajevo: Evropska akademija za primijenjena istraživanja i obrazovanje u Bosni i Hercegovini 2002.), 23, na http://www.ademoviclaw.com/dokumenti/naucna_studija.pdf

24 Nedavno istraživanje Prism Researcha pokazalo je da 42,7 građana BiH najviše povjerenja ima u vjerske poglavare i vjerske ustanove. Usp.: http://www.bportal.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=23632:istraivanjekome-vjeruju-graani-bih-poltike-stranke-vojska-policija-vjerski-lideri&catid=40:vijesti-bih&Itemid=58

okvir u kojem će crkve i vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini djelovati i biti izjednačene u pravima i obvezama bez ikakve diskriminacije“. U čl. 14. se izrijekom kaže da su „Crkve i vjerske zajednice odvojene od države ... da Država ne može priznati status državne vjere niti jednoj vjeri ni status državne crkve ili vjerske zajednice niti jednoj crkvi ili vjerskoj zajednici“. Ovim, dakle, zakonom jamči se sloboda ispovijedanja vjere i uvjerenja, određuje pravni status Crkva i vjerskih zajednica, precizirajući odnos države prema njima. Čini se utemeljenim zaključiti kako je, u duhu ovoga Zakona, odnos države BiH prema Crkvama i vjerskim zajednicama najbliži stimulacijsko-suradničkom s multikonfesionalnom podlogom. I on, u načelu, dosljedno štiti osobnu slobodu vjere i vjerovanja pojedinaca, ali i nudi Crkvama i vjerskim zajednicama dostatan prostor djelovanja. Pri tome, ne dovodi u pitanje sekularnu narav države i njezine zdrave suverenosti i odvojenosti od Crkava i vjerskih zajednica.

Međutim, bosansko-hercegovačko društvo je do te mjere, posve strukturalno, podijeljeno i suprotstavljeno da tijela države i kada bi bila voljna, a nisu, ne bi bila u mogućnosti provoditi ovako zakonski utvrđen jedinstven stav prema Crkvama i vjerskim zajednicama. Vrlo zoran i aktualan primjer je nedavno odbijanje prijedloga zakona o vjerskim blagdanima ili praznicima. Prijedlog zakona, koji je ujedno i obveza BiH iz međunarodnoga ugovora sa Svetom Stolicom, nije odbijen zbog neprihvatljivosti njegova sadržaja, nego, prvenstveno, zbog odnosa među parlamentarnim strankama i njihove nesprenosti i nemogućnosti da se dogovore oko državnih praznika. Jedan visokopozicionirani političar je protivljenje svoje partije donošenju ovoga zakona obrazložio „previsokom političkom cijenom“ koju bi njegova stranka morala platiti. Ali i ono o čemu se političari a, nakon njih, i zakonodavci, načelno, zakonski i dogovore, uglavnom ostaje samo mrtvo slovo na papiru, a šarolikost stvarnih odnosa odvija se po nekim drugim i drukčijim pravilima. Naime, odnos državnih tijela i njihovih predstavnika prema Crkvama i vjerskim zajednicama ne razlikuje se samo od entiteta do entiteta, od županije do županije i od općine do općine nego od pojedinca do pojedinca koji predstavlja te razine vlasti.

Ako bismo prihvatili činjenicu da je teško govoriti o državi tamo gdje se ostvarivanje ljudskih prava ne temelji na pozitivnim propisima, nego zavisi od volje pojedinaca koji predstavljaju tu državu, onda je više nego jasno do koje mjere je uopće moguće, to jest nemoguće, govoriti o stvarnome i vrlo složenom odnosu bosansko-hercegovačkog društva i Crkava i vjerskih zajednica. K tome, valja ukazati na činjenicu

da se stvarnost i poimanje bosansko-hercegovačkog društva i države uvelike razlikuju. I ta razlika je više nego uočljiva i kada je riječ o njihovom odnosu prema Crkvama i vjerskim zajednicama. Stranačke vođe i njihovi podanici u zakonodavnoj, sudskoj i izvršnoj vlasti, zarad njihovih političkih ciljeva, vrlo su benevolentni prema Crkvama i vjerskim zajednicama. I to ne svi prema svima, nego do isključivosti selektivno. To je uočljivo na svim razinama toga odnosa na vrlo konkretnim životnim pitanjima. Crkve i vjerske zajednice uživaju ne samo na zakonu utemeljena prava nego i sve pogodnosti na područjima gdje su na vlasti strukture stranaka koje računaju s podrškom tih Crkava ili vjerskih zajednica.²⁵ Najočitiiji, i običnim okom vidljiv, primjer su dozvole za podizanje vjerskih objekata! Tomu su temelji crkve Kristova uskrsnuća u Mostaru, koji već petnaestak godina šutke čekaju dopuštenje za nastavak gradnje, do kraja ilustrativan materijalni dokaz. Da je identična pravno-administrativna situacija locirana samo na nekom drugom dijelu BiH, sve bi teškoće bile riješene ili se, uopće, kako to pokazuje stotine primjera, ne bi ni postavljale.

Nasuprot tomu, a uvelike i poradi toga, bosansko-hercegovačko društvo je vrlo kritično, da ne kažem, netrpeljivo prema Crkvama i vjerskim zajednicama. Tomu su najočitiiji primjer mediji. U njima se, istina, ostavlja, i previše, mjesta vijestima iz života Crkva i vjerskih zajednica te, naročito i napadno, vjerskim predstavnicima i poglavarima. Međutim, netrpeljivost temeljnoga stava prema Crkvama i vjerskim zajednicama ne da se prikriti. Uz ideološku netrpeljivost, nacionalnu zagriženost i socijalnu isključivost, političku i ekonomsku besperspektivnost kontekst ovog društva je u velikoj mjeri danas opterećen ovakvim odnosom političkih, a kroz njih, i državnih struktura prema Crkvama i vjerskim zajednicama i obratno. To je ostavilo i ostavlja previše prostora da se Crkve i vjerske zajednice, opet poradi političkih ciljeva, svrstava među čimbenike negativnih naboja u društvu.²⁶ Budući da se zloraba opravdanih razlika, i na ovaj način, posve negativno odražava na svagdašnji život ljudi, sve veći broj građana ove zemlje počinje razlike vjere pa i samu vjeru doživljavati kao nešto u sebi negativno.²⁷ Taj, u velikoj mjeri, neartikulirani proces

25 Usp.: <http://ibn-sina.net/bs/component/content/article/101-drava-bih-i-vjerske-zajednice.html>.

26 „Vjera je ta koja spaja izvana a razdvaja unutar BiH.“ Dino ABAZOVIĆ, *Religija u tranziciji* (Sarajevo: Rabic, 2010.), 10.

27 Ova prizemna netrpeljivost je tako vidljiva na portalima, društvenim mrežama ali i u tiskanim medijima. Vjerujem da bi se svi odgovorni u Crkvama i vjerskim zajednicama trebali zabrinuti nad porukama koje i najvažniji novinari u svojim komentarima svakodnevno plasiraju bosansko-hercegovačkoj javnosti.

prijeti da bosansko-hercegovačko društvo, ne iz uvjerenja, nego iz protesta njezinih građana pretvori u laicističko, a državu, opet ne zbog opredjeljenja njezinih građana, nego zbog interesa političara i njihovih stranaka, u svojevrsnu višekonfesionalnu tvorevinu. Time bi Crkvama i vjerskim zajednicama, za razliku od demokratskih društava,²⁸ bilo zaniijekano mjesto i onemogućena uloga i poslanje u društvu. Stoga, valja se bojati da bi se promjena odnosa države prema Crkvama i vjerskim zajednicama, koja je u tijeku, mogla pretvoriti u pravu zapreku prihvatljivome i održivome odnosu između ovih dvaju važnih čimbenika naše stvarnosti.

Na drugoj, pak, strani, Crkve i vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini, samom svojom naravi poimanja odnosa prema državi, umnogome se razlikuju. I to je jedna od dodatnih zapreka u pronalaženju i zauzimanju jedinstvenoga, barem načelnog, stava o odnosu Crkava i vjerskih zajednica prema državi. Istina, Crkve i vjerske zajednice, u okrnjenome²⁹ i samo djelomično prihvaćenom obliku,³⁰ pokušavaju kroz Međureligijsko vijeće u BiH odaslati poruku o jedinstvenome stavu prema državi i njezinim strukturama. Međutim, činjenica da njegovi članovi - osnivači u praksi prihvaćaju i, što više, podržavaju, gore spomenuti diskriminirajući odnos političkih predstavnika i državnih službenika prema Crkvama i vjerskim zajednicama gdje su u manjini, uz ostalo, pokazuje da bi se i ovdje moglo raditi prije o usko osobnome i interesnom nego o, vjerom nadahnutome, moralnom pristupu ovome važnom pitanju. Time bi se, poradi istinskoga interesa Crkava i vjerskih zajednica ali i bosansko-hercegovačkoga društva i države, valjalo ozbiljno pozabaviti!³¹

28 Usp.: L. M. SISTACH, *Cristiani nella societa' del dialogo e della convivenza*, 13-14.

29 Nespretno i netransparentno osnivanje Međureligijskoga vijeća u BiH, prijepornost njegovih nadležnosti te političko-crkveno-personalna dubioznost njegovih ciljeva unijela je, čini se, dodatne smutnje i nejasnoće u ionako nejasne odnose države i Crkava i vjerskih zajednica.

30 Koliko i kako je Međureligijsko vijeće prihvaćeno od biskupa u BiH, rječito svjedoči izjava biskupa Komarice, predsjednika Biskupske konferencije na susretu s delegacijom Svjetske konferencije religija za mir, pod čijim patronatom je Vijeće i osnovano (http://katolici.org/duhovnost.php?action=c_vidi&id=5194), kao i dopis biskupa Perića koji je 17. rujna 2007. uputio „Svim župnim uredima hercegovačkih biskupija“. Činjenica da se katolički biskupi nisu javno podijelili ni oko jednoga drugog pitanja, ukazuje na svu njegovu ozbiljnost i, vrijeme će, bojim se, brzo pokazati, dalekosežnost njegovih posljedica za Katoličku Crkvu u BiH.

31 „Ovakav, u biti različit, položaj vjerskih zajednica nužno je izmijeniti i ustanoviti zajednička načela za jednakopravni položaj religijskih zajednica i u opštini, i u kantonu, i u entitetima, i u Bosni i Hercegovini.“ <http://ibn-sina.net/bs/component/content/article/101-drava-bih-i-vjerske-zajednice.html>.

3. Ugovorni odnos Svete Stolice i Bosne i Hercegovine

Katolička crkva prostorâ koji danas tvore BiH u svojem povijesnom pamćenju nosi, uglavnom, traumatično iskustvo odnosa s državom. Za pretpostaviti je da se država u rimskoj pokrajini Dalmaciji u prvim stoljećima kršćanstva prema Crkvi odnosila kao i u drugim dijelovima carstva. Imena mučenika iz toga vremena to potvrđuju.³² S druge strane, arheološki nalazi velikog broja ranokršćanskih bazilika³³ dokazuju da je kršćanstvo u stoljećima nakon Milanskoga edikta, očito potpomognuto carskom upravom, brzo pustilo duboke korijene po cijelom Iliriku. Međutim, to nije trajalo dugo. Već će Goti i Avari sve to srušiti sa zemljom.³⁴ Nakon završetka seobe naroda i razaranja, Crkva će se na ovim prostorima ponovno podići iz pepela. To svjedoči, opet, obilje arheoloških nalaza srednjovjekovnih crkava.³⁵ Međutim, sve izraženija politička borba za prevlast, kako nad Ilirikom, tako nad srednjovjekovnom Bosnom, praćena je, između ostaloga, težnjom za tutorskim odnosom države prema Crkvi.³⁶ Odnos otomanske vlasti prema Crkvama i vjerskim zajednicama bio je posve selektivan. Njihov odnos prema Katoličkoj Crkvi, kao *latinskom miletu* u Bosni valja označiti kao neprijateljski s povremenim proplamsajima islamskoga načelnog stava trpeljivosti prema „priznatim vjerama“.³⁷ Austro-Ugarska Monarhija se u svojem odnosu prema Katoličkoj Crkvi u BiH ravnala prema odredbama konkordata koji je 1855. sklopila sa Svetom Stolicom čija načela su za BiH konkretizirana ugovorom iz 1881. godine. Akti slična sadržaja potpisani su s Pravoslavnom crkvom (1905.) i Islamskom zajednicom (1909.). Odnos Monarhije prema Crkvama i vjerskim zajednicama dao bi se označiti kao suradničko-stimulacijski s primjesama tutorstva. Ustavom je i u Kraljevini SHS i u Jugoslaviji jamčena sloboda i jednakost. Međutim, ne može se govoriti

³² Usp.: Juraj KOLARIĆ, *Povijest kršćanstva u Hrvata* (Zagreb: Ferletar, 1998.), 8.

³³ J. KOLARIĆ, *Povijest kršćanstva u Hrvata*, 10. Usp.: Snježana VASILJ, „Od rimskog osvajanja do Kulina bana“, *Katoličanstvo u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: Napredak, 1993.), 17.

³⁴ Sveti Jeronim 375. godine opisuje to stanje: „Zarobljeni su biskupi, poubijano je svećenstvo, uz oltare Kristove privezani su konji, a moći su mučenika porazbacane: svugdje samo tuga i užas i mnoštvo slika smrti.“ u: S. VASILJ, „Od rimskog osvajanja do Kulina bana“, 11.

³⁵ Usp.: Domink MANDIĆ, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine* (Rim: Hrvatski povijesni institut u Rimu, 1967.), 62.

³⁶ Usp.: Miljenko DŽAJA, „Od Kulina bana do austro-ugarske okupacije“, *Katoličanstvo u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: Napredak, 1993.), 37.

³⁷ Usp.: J. KOLARIĆ, *Povijest kršćanstva u Hrvat*, 43. Andrija ZIRDUM, *Povijest kršćanstva u Bosni i Hercegovini* (Plehan: Slovoznak, 2007.).

ni o slobodi a, napose, ne o jednakosti vjera u konkretnome odnosu te države prema Crkvama i vjerskim zajednicama. Naprotiv, radilo se o debelo selektivno-preferencijalnome i, nerijetko, diskriminatorskom odnosu. Druga Jugoslavija je, u svojem temelju, imala ideološki netrpeljiv odnos prema vjeri i religiji i otvoreno neprijateljski prema Crkvama i vjerskim zajednicama.

Sukladno svojoj praksi, ali i zbog povijesnoga iskustva gore naznačenih teškoća, Sveta Stolica je, temeljem svoje nadležnosti i zbog zauzetosti za katolike u Bosni i Hercegovini, 29. rujna 2006. potpisala *Temeljni ugovor* s Bosnom i Hercegovinom kojim se određuje „pravni okvir“ njihova odnosa. Tim Ugovorom se koncizno potvrđuje „da su država i Katolička crkva, svaka na svome području, neovisne i samostalne“ (čl. 1). Ovim se, u jednoj rečenici, potvrđuje koncilski nauk Crkve i zakonska odredba bosansko-hercegovačkog zakonodavstva, o odvojenosti države i Crkve te tako uvažava i podržava sekularni karakter države BiH. Odredbe daljnjih devetnaest članaka Ugovora su praktične izvedenice ove međusobno priznate neovisnosti i samostalnosti. Zapravo, odredbe Ugovora se ne razlikuju, u materijalnome smislu, od odredaba *Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica*. Može se reći da se odredbama Ugovora, u katoličkome duhu i primjereno ustroju Katoličke Crkve, uređuju ista prava i obveze koje svima jamči i citirani *Zakon o slobodi vjere i pravnome položaju Crkava i vjerskih zajednica*. Temeljna svrha Ugovora jest u dodatnome jamstvu slobode katoličke vjere i promicanju legitimnosti i legalnosti nazočnosti i djelovanja Katoličke Crkve u bosansko-hercegovačkome društvu.

Potpisivanje i ratifikacija Ugovora nisu išli bez teškoća. Iza očitovanih i prikrivenih prigovora dala se naslutiti teškoća i nespremnost razumjeti i prihvatiti da sloboda vjere i pravni položaj Crkava i vjerskih zajednica nije moguće a ni pravedno poistovjetiti. Naime, ista su prava i slobode svih Crkava i vjerskih zajednica. Ali način njihova korištenja nije i ne može biti identičan. Bila bi, doista, jednaka nepravda i diskriminacija nekima dati ono što se drugima uskraćuje i tako ih privilegirati, kao i kada bi se svima nametnula jednolikost i time zanijekale vlastitosti koje su Crkvama i vjerskim zajednicama tako svojstvene u njihovu djelovanju u društvu.³⁸ Teškoće su se pokazale i pokazuju u svoj svojoj kompleksnosti u radu Mješovite komisije na provedbenim ugovorima. Iako je rad Mješovite komisije od početka bio prožet stavom i izjavama kako Ugovor ne privilegira Katoličku Crkvu i da joj ne jamčiti ništa što se Zakonom ne daje drugima, dobiva se dojam da nad svime visi upravo ova vrsta neartikulirane strepnje.

³⁸ Usp.: D. MAMBERTI, „Laicità dello stato e dottrina sociale della Chiesa“, 5.

Sklapajući ugovore s državama, Sveta Stolica, doista, ne želi nikakvu vrstu privilegija za Katoličku Crkvu. Temeljna svrha Ugovora s BiH jest konkretizacija sloboda i prava koja su Crkvama i vjerskim zajednicama naravnim zakonom, ali i poveljama i zakonima o zaštiti ljudskih prava već, načelno, zajamčena. Međunarodnim karakterom Ugovora između Svete Stolice i BiH dodatno se ne štite samo prava Katoličkoj Crkvi nego, analogno, svim Crkvama i vjerskim zajednicama. Naime, snagom odredbe *Zakona o slobodi vjere i pravnome položaju Crkava i vjerskih zajednica* o zabrani diskriminacije (čl. 1) sve što Ugovor jamči Katoličkoj Crkvi, jamči i svima drugima, na njima vlastit način. Zapravo, Ugovor je trebao poslužiti i kao primjer za, *mutatis mutandis*, ugovore s drugim Crkvama i vjerskim zajednicama u BiH. Međutim, što zbog nerazumijevanja same stvari a što zbog, nama tako svojstvene, pojave da se sve i svi prilagođavaju osobnim viđenjima i probicima ljudi od položaja, stvari su krenule dvostrukim kolosijekom i trebat će puno vremena i nastojanja da bi se ti kolosijeci negdje, ipak, spojili i krenuli prema istome cilju.

Zaključak

Dostatan je i samo površan i letimičan pogled na povijesnu pozornicu odnosa države i Crkava i vjerskih zajednica u BiH za utemeljenu tvrdnju kako taj odnos nije nikada bio, a ni danas nije, prvenstveno i isključivo, u službi općega dobra. Država je u svim povijesnim epohama tražila i, uglavnom, nalazila načina da Crkve i vjerske zajednice, u većoj ili manjoj mjeri, koristi i iskoristi za svoje političke ciljeve. Međutim, valja reći da su i Crkve i vjerske zajednice, ili pojedinci u njima, u takvu nastojanju države kušali naći svoj interes. I nije takva vrsta odnosa države i Crkava i vjerskih zajednica svojstvena samo našoj domovini. Međutim, ovdje se to plaća posebno visokom cijenom. Naime, bosansko-hercegovačko društvo je tako posloženo da je svaki krivo postavljeni odnos države prema Crkvama i vjerskim zajednicama i obratno, nužno, na štetu, ne samo vjere i religije kao takve i društva, niti samo općega dobra nego nužno diskriminirajući. A to je jedna od najopasnijih posljedica krivoga odnosa države i Crkava i vjerskih zajednica kod nas jer, opasnije nego drugdje, potiče i hrani, na jednoj strani, laicizam, a na drugoj nacionalizam, koje je, prije pola stoljeća, papa Ivan XXIII. detektirao kao „dva velika zla što truju današnji svijet“.³⁹ Bojati se je da je upravo podjela na ta dva nepomirljiva tabora dublja i opasnija od svih drugih jer u njima sve druge kulminiraju

³⁹ *Brevier des Herzens* (Frankfurt am Main: 1967.), 323.

pretvarajući se u nepremostivu zapreku bilo kakvu napretku. Stoga je gore spomenuta zdrava laičnost ili sekularnost države, koja se sastoji u njezinoj odvojenosti od Crkava i vjerskih zajednica, i obratno, i podrazumijeva nemiješanje u nadležnosti drugoga, jedini mogući okvir u kojem će i država i Crkve i vjerske zajednice, surađujući, služiti čovjeku i općemu dobru. Katoličko viđenje odnosa države i Crkava i vjerskih zajednica u današnjemu bosansko-hercegovačkom društvu utemeljeno je na katoličkome socijalnom nauku koji, kako je to formulirao kardinal Carlo Maria Martini, vidi „čovjeka u središtu pozornosti i brige; na vrhu ljestvice zemaljskih vrijednosti, a njegovo dostojanstvo iznad i ispred svake druge stvari“.⁴⁰ Nema ni većega ni važnijeg a ni urgentnijeg polja zajedničkog djelovanja države i Crkava i vjerskih zajednica, na jednoj, te Crkava i vjerskih zajednica međusobno, na drugoj strani, od istinske brige i zauzetosti za čovjeka i njegova temeljna prava. Danas je na ovim našim prostorima, možda, gore nego ikada u povijesti, ugrožen, a u svijetu kojemu težimo, doveden u pitanje čovjek u njegovoj naravnoj i duhovnoj srži. I zato je on temeljni i prioritetni izazov zajedničkome djelovanju, koje neće biti moguće bez ozdravljenja bosansko-hercegovačkoga društva i svih njegovih sastavnica!

RELATIONSHIP BETWEEN THE STATE AND CHURCHES AND RELIGIOUS COMMUNITIES IN CONTEMPORARY SOCIETY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

This paper strives to present the relationship that exists between the state and churches and religious communities in the social context of Bosnia and Herzegovina, from three perspectives. The article begins by explaining the distinct jurisdiction of churches and religious communities on the one hand and the state on the other, and their cooperation for the benefit of the common good. Freedom for the churches and religious communities and a healthy secularism on the part of the state are prerequisites for fruitful collaboration. Therefore, instead of detachment and indifference, the paper advocates a better solution: differentiation and cooperation between churches and religious communities on the one hand and the state on the other.

A secular state is seen as the only appropriate and feasible framework for acceptable relations between the state and the churches and religious communities in Bosnia and Herzegovina's current social context because that context is deeply marked by a multi-confessional presence. In a minimal way, Bosnia and Herzegovina's legal

---

⁴⁰ Carlo Maria MARTINI, *Sogno un' Europa dello Spirito* (Milano: Piemme, 1999.), 20.

framework, in principle, gives sufficient space not only to democratic appreciation but to mutual respect and fruitful cooperation between the state and churches and religious communities. However, this is only on paper, and relations between the state and churches and religious communities are conducted according to the individual discretion of party officials and bureaucrats, and this may be diametrically opposite to what is prescribed by law.

The signing of the Intergovernmental Agreement between the Holy See and Bosnia and Herzegovina could and should be an opportunity for legislation in Bosnia and Herzegovina that further strengthens and democratizes the important subject of relations between the state and churches and religious communities. The Agreement guarantees that what is accorded to the Catholic Church should, on the principle of non-discrimination, also be accorded to other churches and religious communities. However, with the establishment of the Interreligious Council the opposite has been allowed to happen and there seems to be no obvious solution to this.

Key words: *churches, religious communities, state, relationship, Catholic perspective, differentiation, collaboration, healthy secularism, selectivity, ideological intolerance, contractual relations, nationalism, secular state, common good.*

Translation: Darko Tomašević and Kevin Sullivan